

Žemberová, Viera

Literárnovedné výpravy a návraty

Slavica litteraria. 2015, vol. 18, iss. 1, pp. [173]-184

ISSN 1212-1509 (print); ISSN 2336-4491 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/134464>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

MATERIÁLY

VIERA ŽEMBEROVÁ

LITERÁRNOVEDNÉ VÝPRAVY A NÁVRATY**Abstrakt**

Generačná výmena v literárnovednom výskume priniesla so sebou návraty k osobnostiam národnej literatúry a kultúry, ktoré od polovice 20. storočia spravidla patrili vo výskume k často spracovaným. Pritom i v tejto súvislosti sa osvedčila dávna skúsenosť, že návraty vždy prinesú hlbšie i dôkladnejšie materiálové poznanie, ktoré muselo počkať na svojho nového výskumníka, pritom aj príčiny bývajú odlišné, archívy sa sprístupnia neskôr, v pozostalosti sa nájdu dokumenty, ktoré ostali pozabudnuté. Vzácné sú stretania literárneho historika s autorom, s dielom ktoré sa uzavrelo a nastala možnosť predložiť odbornej verejnosti výsledky prieniku do vrstiev textu, ktoré literárnej kritike alebo čitateľskej recepcii zostali v úzadí ich pozornosti. Prierez publikáciami naznačuje, že nič, čo sa dotýka umeleckej literatúry a jej tvorcu, nie je ukončené. Vždy sa možno vrátiť, ba ukazuje sa, že návraty sú nevyhnutné, aby potomkovia porozumeli tomu, čím a ako prechádzal vývin v národnej literatúre tak v dávnejšej, ako i blízkej minulosti.

Abstract**LITERARY SCIENTIFIC EXPEDITIONS AND RETURNS**

Exchange of generations in literary scientific research has brought returns to the personalities of the national literature and culture that, as a rule, from the mid-twentieth century have been a part of the research. Even in this context, old experience has proven that returns always bring a deeper and more thorough understanding of the material which had to wait for the new researcher. The reasons tend to be different, archives are made available later, documents which remained unnoticed are found in the inheritance. Rare are literary historian's meetings with the author whose work was closed. So there appeared an opportunity to present to the professional public the results of penetration into the layers of the text that remained in the background of literary criticism or readers' attention. A cross section of the publications suggests that nothing that touches the artistic literature and its author is completed. It is always possible to return and it even turns out that returns are necessary so that the descendants can understand the development of national literature in the distant as well as near past.

Kľúčové slová

Bohuslav Tablic ■ Svetozár Hurban Vajanský ■ Laco Novomeský ■ Vincent Šikula ■ literárna veda
 ■ kognitívny výskum umeleckého textu ■ porozumenie textu

Key words

Bohuslav Tablic ■ Svetozár Hurban Vajanský ■ Laco Novomeský ■ Vincent Šikula ■ literary
 science ■ cognitive research of an artistic text ■ text comprehension

Fenomén svedomia utváral našu civilizáciu.

Lukáš Krivošík

Prirodzený vývin a nezadržateľnosť času navodia v literárnej vede – azda aj v pravý čas – generačnú výmenu, diferencovaný postoj voči predmetom literárnej vedy a vždy užitočné „nové čítanie starých textov“. Pre literárnu históriu, pre jej aktuálny status, sa mení na výzvu to, ako vymedziť a utvoriť generačne rešpektovaný hodnotiaci prístup k dostupnému výskumu a ako, čím aj kam sa napojiť pri dotváraní jednak celku raz ako vývin a inokedy ako proces v (dejinách) národnej literatúry, ale aj ako hlbšie reflektovať konkrétnu autorskú tvorbu.

Návraty do zázemia literárnej histórie si vyžadujú lustrovanie všetkých zdrojov, s ktorými pracuje, overiť aktuálny, alebo aktualizovať metodologický prístup k predmetu skúmania tak, aby sa horizontálne i vertikálne otvárali ďalšie, možno aj nepoznané kontexty toho, čo si literárna história vo svojom pohybe v čase a v detailoch, ktoré ho dokážu konkretizovať aj realizovať, nevyhnutne žiada. Zámer, nech bolo jeho pôvodné východisko čímkoľvek iniciované, sa zúročí vo výskumníkovi, ktorý ho realizuje, čo znamená i to, že do poznania odbornej verejnosti sa presunú v pointe ďalšie vklady do podložia, s ktorým sa metódami literárnej vedy, predovšetkým literárnej histórie aktuálne pristupovalo a postupovalo.

Literárna história a Bohuslav Tablic: *Básnické umenie podľa Bohuslava Tablica*

Výskumy novej generácie z akademického prostredia vysokých škôl a ústavu literatúry sa napojili na literárnohistorické návraty do dejín ako celku a do špecifiky jednotlivých vývinových procesov, ktoré iniciovali a vo svojej dobe utvárali vedomie genézy národnej kultúry a výrazné formovanie národnej literatúry. V literárnej histórii minulého storočia má obnovovanie archívneho a viacerých zverejnených výstupov z doterajšie-

ho štúdia vývinového procesu do začiatku 19. storočia osobnostné literárno-vedné zázemie, na ktoré sa odkazuje¹ a ktorým sa overujú spresnenia či doplnky dobového kontextu. Po blokových štúdiách venovaných literárnemu romantizmu a literárnemu realizmu sa prirodzene „nové čítanie starých textov“ posúva v čase, čo naznačuje práca *Básnické umenie podľa Bohuslava Tablica*². Užitočnosť publikácie spočíva v postupe, akým sa vymedzuje zámer poobrútiť tradíciu literárnohistorického scel'ovania osobností a dejov a naznačiť detailnejší prístup ako výzvu ako invenčne spochybňovať ustálené závery o „starej“ literatúre a jej „dávnom“ štúdiu: „*Táto práca je pokusom o vytvorenie akejsi celistvejšej predstavy o Tablicovom vnímaní básnického umenia a jeho funkcií v živote spoločnosti. Preto kladiem dôraz na výklad niektorých dobových pojmov (literárne umenie, básnické umenie), resp. na ozrejmovanie základných predpokladov, východísk i funkcií dobovej literárnej tvorby.*“³ Literárnohistorická „tradícia“ a dostupné výsledky štúdia slovenskej stredovekej literatúry navodili autorkino rozhodnutie, ako sa nevyťaženým prístupom utvoreným z funkčných detailov vyrovnáť s Bohuslavom Tablicom v jeho spoločenskom a kultúrnom čase, teda aj s jeho členitou spisbou a tvorbou. Autorka publikácie v Tablicovej historickej dobe a v prírodných súvislostiach sprevádzajúcich kultúru a umenie postupne a chronologicky voči konkrétnemu javu rekonštruje genézu, iniciácie a proces vymedzovania sa píšeceho Tablica voči európskej a domácej kultúrnej tradícii, voči konvencii a reálnej kultúrnej praxi chápania, spresňovania a zhodnocovania (monolit písaného) umenia. Tým prináša prostredníctvom svojich výkladov a spresnení informácie o početných a tendenciou odlišných písomnostiach osvietenského činovníka Bohuslava Tablica, ktoré pre svoju roztrúsenosť výrazne nezaujali literárnych historikov.

1 Pritom treba upozorniť na, nazvime ho tak, rezervovaný vzťah novej generácie literárnych historikov k dostupným záverom výskumu bádateľov zo širšieho okruhu, čo sa už teraz prejavuje ako metodologický limit s odlišnými objasneniami na jeho existenciu a na skutočnosť, že zistenia zverejňované mladými literárnovednými pracovníkmi prezrádzajú nedôslednosť v hĺbke literárnohistorického poznania.

2 Autorka literárnohistorický kontext vo vzťahu k osobnosti autora rozložila do parciálnych, na seba nadväzujúcich okruhov takto: K formovaniu Tablicových literárnych názorov, Literárne pojmoslovie Bohuslava Tablica, Tablicova reflexia básnického umenia, Ideál jednoty, krásy, pravdy a dobra, Tablicova predstava básnického jazyka Zuzana Babylonská – Tablicov literárny experiment?

3 Takto vymedzila svoj zámer a metodický prístup k dokumentom Bohuslava Tablica Lenka Rišková v publikácii *Básnické umenie podľa Bohuslava Tablica*. Bratislava: Ústav slovenskej literatúry SAV, 2014, s. 4.

Tablicove písomnosti boli vo svojej dobe potrebné, uchovali sa v nich jeho osobnostne vyhranené postoje, ktoré poskytujú príležitosť po novom včleňovať ich do reťazca vývinového vyrovnávania sa s javom literárna tvorba, s jej tvorcom, s procesom vymedzovania štatútu spisovateľa v dobovej spoločenskej konvencii, s estetikou a teóriou umeleckého textu, s príjmom a zhodnocovateľom vydaného umeleckého textu, s poznávacími, zážitkovými a zručnostnými predpokladmi na schopnosť prekladať umelecký text a s nazeracou i hodnotovou invenciou poznania inonárodnej literatúry aj s jazykom umenia. Otvorenie pôdorysu Tablicovho záberu prostredníctvom jeho písomností ostáva naďalej nielen široký, ale predovšetkým invenčný voči literárnohistorickému skúmaniu slovenskej a európskej stredovekej literatúry. Pozornosť pri utváraní podložia Tablicovho zmýšľania o pojmoch, jave a hodnotách umenia sa prirodzene sústreďuje na materiálovo a vzťahovo seriózný výklad „literárneho umenia“, „básnického umenia“, „spisovateľa“, na komponenty osvietenského ideálu, ale dôkladnejšie aj na nástroje poznania, hodnotenia a šírenia obsahu, ktorý v sebe nesie v Tablicových dobových úvahách kniha a jej čitateľ.

Nemálo miesta a dôvodení sa venuje procesu vymedzovania a ustáľovania Tablicovho chápania na počiatku „všeobecného pojmu literárneho umenia“, ktoré autorka abstrahuje takto: „[...] *pri definovaní nového významu pojmu literárne umenie ako osobitného umenia, teda literatúry* [...]“ presadil Tablic požiadavku pútavosti. Poslanie literárneho umenia videl Bohuslav Tablic v naplnení osvietenského ideálu, aby bolo vzdelanie prístupné každému človeku, čo si žiada i to, aby získal zručnosť porozumieť tomu, čo číta a zapojil do reflexie prečítaného textu svoj zážitkový a emočný svet. Pre autora – spisovateľa (dobovo rozkolísaný termín, ktorému sa venuje v publikácii pozornosť) aj pre čitateľa sa spojnicou hodnotového vkladu literárneho umenia stáva „životná inšpirácia“. Svojou šírkou aj druhovo členité Tablicovo dielo sa v publikácii dostáva vždy do priamych vzťahov s kontextom, ale aj pojmami dobovej kultúrnej praxe, čím sa rozširuje poznanie o tak potrebné komponenty diferencovania sa literárnej vedy od spoločenských vied. Výklad venovaný Bohuslavovi Tablicovi organizovaný ako presun v osobnom čase a v dobovej kultúrnej praxi a autorskej tvorbe od univerza všeobecného k tomu, čím inicioval zmýšľanie o vývinových súvislostiach umenia, tvorby a príležitosti pre talent, o teórii, jazyku a funkcii básnického textu, o literárnej estetike, o poetike a opodstatnenosti prekladu umeleckého textu, o štatúte a jedinečnosti talentovaného tvorcu literárneho a básnického umenia, sa sústreďuje na súčasť Tablicovho osobného

hodnotového systému, na „ideál jednoty, krásy, pravdy a dobra“, aby sa na ich podloží dôvodilo mravnou a osobnostnou invenčnou tvorivou danosťou ako ústredným predpokladom na utvorenie pojmu – spojenia „celosť dobra“ v zmysle najvyššej úrovne a dokonalosti básnického prejavu. Tablicove vyhranené postoje voči jazyku literárneho umenia sa súčasne dotýkajú v nasledujúcich storočiach tak dôležitého mýtotvorného, ale latentne aktualizovaného konceptu Slávie a o čosi naliehavejšieho problému formovania a upevňovania etnického aj národného princípu prostredníctvom spisby a umeleckej tvorby.

A ako margináliu možno k publikácii o Bohuslavovi Tablicovi pripojiť z aktuálneho slavistického výskumu tie podnety, ktoré všestranného Tablica, jeho predchodcov i nasledovateľov v dejinách i javových konkrétnostiach vývinu národnej kultúry a vedy nasledujú a dostredivo ich spája v konkrétnej dobe či národnej literatúre, ba viac, v časovo otvorenom výskume, vnášajú ich zámery a ich realizáciu do európskeho spoločenstva, a to znamená i ďalšiu výskumnú iniciáciu, k tradičnej terminológii sa pripájajú obsahy funkčných pojmov bilateranosť, dvojdomosť, medziliteranosť, areál alebo osobitosti metodológie štúdia literatúry, čo aktualizuje výskum Dionýza Ďurišina a českých slavistov minulého i súčasného storočia⁴.

Literárna história a Svetozár Hurban Vajanský: *Fenomén Vajanský*

Dvadsiate storočie v ustálenom profile literárnovedného výskumu (syntézy v dejinách literatúry, monografické výstupy, rukoväte literatúry, slovníkové súbory, projekt z troch častí *Čítame slovenskú literatúru*) a v kontexte spoločenských a širšie nadnárodných súvislostí sa bez vyrovnania sa s národnou a kultúrnou koncepciou Svetozára Hurbana Vajanského neuskutoční vo svojej úplnosti, ale ani v rezíduách, s ktorými sa nasledujúce vývinové obdobia v spoločenskej a kultúrnej „praxi“ dostali do názorového a hodnotového kontaktu aj kontrastu. Skutočnosť, že Vajanský bol synom Jozefa Miloslava Hurbana v mnohom napomohlo i znáročilo preklopenie kultúrnych, hodnotových, ideových a všeobecne národných komponentov, ktoré dostredivé ambície generácií slovenských romantikov v 19. storočí otvárali do európskeho

⁴ Do marginálie vkladáme len ilustračne odkazy na práce ĎURIŠIN, Dionýz a kolektív: *Osobitné medziliterárne spoločenstvá 1–5*. Bratislava: Veda, 1987–1993; tenže: *Teória medziliterárneho procesu I*. Bratislava. Veda, 1995; Ivan Dorovský: *Slované a Evropa*. Brno: Masarykova univerzita, 2000.

kultúrneho kontextu sprevádzaného geopolitickými procesmi. Práve ony vo viacerých jednotlivostiach uskutočnili želania slovenských romantikov a, ako naznačil vývin v novom storočí, limitovali názorové, politické aj spoločenské zámery Vajanského, ktorý sa vnútorne skôr emotívne, ako podstatou žitej reality neoddelil od nazerania generácie otcov a ich očakávaní, ako usmerniť a riadiť, emancipovať a uplatniť národné deje. V tomto zámere vykročila literárnohistorická rekonštrukcia genézy a rozvinutia

Vajanského konceptu kultúry a umeleckej spisby vo vzťahu k ponuke a uplatneniu myšlienky o umení a o nazeracom, hodnotovom, estetickom koncepte národnej literatúry v prvom desaťročí minulého storočia, pretože: „*Cieľom monografie Fenomén Vajanský je zrekonštruovať koncepciu, ktorá stojí za názormi S. H. Vajanského na umenie a literatúru, a poukázať na jej „pragmatické dosahy“ – či už na jeho literárnu alebo literárnokritickú činnosť. Zámer nájsť motto koncepcie podložiť do značnej miery komplikuje absencia „autorskej syntézy“ (I. Kusý)*“⁵. Prierez dostupným, aj kontroverzným literárnohistorickým reflektovaním Vajanského ideí o artistnosti a o hodnotách slovenskej literatúry sa v publikácii Ivany Taranenkovej⁶ o zložitej (kontroverznej) osobnosti (fenoménu) Vajanského⁷ sústreďuje na dve podstatné entity, na ideu svojstva⁸ a na estetizujúcu aj estetickú hodnotu⁹ v ich špecifickom etnickom vymedzení sa voči vývinovému komparovaniu sa s európskym filozofickým a estetickým záberom umenia¹⁰ pred a po prvej svetovej vojne, teda v monarchii a v prvej republike, v ktorej sa slovenská literatúra dostala do roly emancipačného činiteľa v novom spoločenskom

⁵ TARANENKOVÁ, Ivana: *Fenomén Vajanský. Medzi ideálom umenia a ideou národa*. Bratislava: Ústav slovenskej literatúry SAV, 2010, s. 13.

⁶ Ivana Taranenková (1976), z prebalu publikácie: „[...] je editorkou zväzku výberu z diela S. H. Vajanského Koreň a výhonky. Články (2008).“

⁷ TARANENKOVÁ, Ivana: *Fenomén Vajanský. Medzi ideálom umenia a ideou národa*. Bratislava: Ústav slovenskej literatúry SAV, 2010. 268 s.

⁸ Vajanský prevzal termín od Sládkoviča z článku Naše svojstvo (Sokol, 1864). In: TARANENKOVÁ, Ivana: *Fenomén Vajanský*. Op. cit., s. 44.

⁹ TARANENKOVÁ, Ivana: *Fenomén Vajanský*. Op. cit., s. 39: „Na úrovni používania rôznych označujúcich pre literatúru pozorujeme zásadnú črtu Vajanského literárnoestetickkej koncepcie – striedanie „plebejských“ obrazov literatúry so sakrálnymi anticipuje totiž oscilovanie medzi pragmatickým a vysokým chápaním umenia.“

¹⁰ Ibidem, s. 41: „Ak máme teda stručne zrekapitulovať podstatné črty kantovskej estetiky, je to formalistické a ahistorické myslenie zdôrazňujúce autonómnosť a mnohovýznamovosť umenia.“

a kultúrnom kontexte: „*Dominantné postavenie v kontexte Vajanského názorov na literatúru a umenie má predovšetkým jeho koncepcia [...] národnej kultúry.*“¹¹

Osobnostný, umelecký, politický a spoločenský komplex zastupovaný Svetozárom Hurbanom Vajanským pri jeho „novom“ vymedzovaní rozčlenila autorka publikácie *Fenomén Vajanský* do časových blokov¹², ktorým pripísala za znak zásadné postoje Vajanského pri genéze a variáciách vlastného nazeracieho postoja voči národnému, špecifickému, vysokému, nízkemu, voči tradícii a ďalším vnútorným kritériám, ktoré uplatňoval vo svojej projekcii dejinného vývinu (národa) a jeho autonómnosti (tradícia, autenticnosť, národný duch) takto: *Sformovanie koncepcie (1879–1881), Potvrdzovanie východísk (1882–1890) a Konfrontácie s „rozpadom jednoty“ (1891–1916)*. Časový, osobnostný aj nazerací pôdorys, ktorý takto vznikol na ilustráciu neprehliadnuteľných premien Vajanského, ale predovšetkým a väčšmi na líniu autorkinho filozofujúceho reflektovania európskeho a slovenského komponentu pri genéze a profilovaní Vajanského postoja voči fundamentálnemu článku svojho nadväzovania na tradíciu a na postupné ujímania sa moderného v umení, ale zvlášť pri jeho kritickom vyrovnávaní sa s dobovou slovenskou aj inonárodnou literatúrou. V role literárneho kritika sa vo Vajanského hodnotovom prijímaní autorskej tvorby nekompromisne presadzovalo jeho chápanie noetiky a funkcie umeleckého textu v slovanskom kultúrnom spoločenstve a emancipovanej spoločnosti, dodajme aj s výnimočným angažovaním sa Vajanského nielen v literárnej kritike a, o čom sa takmer nehovorí a nepíše, o jeho vášnivom záujme o maliarstvo a svojrázne postoje prejavujúce sa pri interpretovaní sémantiky a výrazu výtvarných artefaktov, čím sa naplnil prísľub, že pôjde predovšetkým o zámer doriešiť hodnotu materiálu, ktorý autorka sledovala v genologickej zručnosti Vajanského v role autora umeleckého testu, a to preto, lebo: „*Analyzované texty predstavujú žánrovo rôznorodý materiál – objavujú sa tu štúdie, literárne kritiky, recenzie, glosy, literárne portréty, nekrológy.*“¹³ Priesečník dobových realizácií Svetozára Hurbana Vajanského

¹¹ Ibidem, s. 23.

¹² „*V predkladanej monografii sa pokúšam uchopiť protirečivosť Vajanského diela, ale aj celkovej činnosti prostredníctvom jeho literárnoestetických názorov. Zmeriavam sa na jeho texty sústreďujúce sa na problematiku umenia a literatúry od roku 1879 (začiatok Vajanského pôsobenia v Národných novinách, keď sa uvedenej problematike začal venovať sústredenejšie) až po jeho smrť v roku 1916.*“ In: Ibidem, s. 12.

¹³ Ibidem, s. 12.

v slovenskom (slavistickom) politickom, kultúrnom a ním samým široko chápanom spoločenskom živote si vyžiadal jeho všadeprítomnosť a zvrchované i charizmatické právo mať povinnosť vyriešiť posledné slovo. Na tento podnet z jeho autorského podložia azda treba, i napriek plynúcemu generačnému odstupu od jeho doby, jeho roly a funkcie jeho písania, strategicky myslieť a zhodnocovať práve okolnosti a následky Vajanského nezastupiteľnosti „tam a vtedy“. Zmeny, ktoré objektívne nastali, si Vajanský uvedomoval, a predsa sa pokúšal rešpektovať ich práve s rozpomienkou na svoju rolu v čase a jeho obsahoch voči sebe a svojej národnej a slavistickej nazeracej aj axiologickej povesti.

Literárna história a Laco Novomeský: *Väzeň vlastných súdruhov*

Spoločenský, politický, kultúrny a osobný príbeh Laca Novomeského¹⁴ sledoval, objasňoval a od deväťdesiatych rokov minulého storočia obraňoval svojím výskumom, popri iných¹⁵, predovšetkým literárny historik Štefan Drug¹⁶. Rešpekt k materiálu, seriózný prístup a dôsledne uplatňovaná metóda práce s dokumentom, dôkladná znalosť dobového materiálu, hodnotové zhodnocovanie príčin, následkov aj dôsledkov vývinových pohybov a premien v spoločenskom a historickom kontexte, ktoré vplývali na skúmaný jav a na osobnosť Laca Novomeského, vniesli výpovede Štefana Druga¹⁷ medzi profilové štúdie s právom posledného slova, ak v literárnej vede je vôbec možné o takomto stave uvažovať. Mnohoročný a neprerušovaný dlhodobý výskumný záujem aj zžitosť literárneho historika s problémom mu poskytli príležitosť usku-

¹⁴ Laco Novomeský (1904–1976).

¹⁵ Z relevantného literárnohistorického a literárnoteoretického výskumu práce Stanislava Šmatláka, Karola Rosenbauma, Jána Zambora a ďalších.

¹⁶ Štefan Drug (1931–2011). Genéza a vývinový pohyb ľavicového prúdu v kultúre a literatúre 20. storočia a osobnosti L. Novomeského sa venoval v knižných publikáciách *Edo Urx* (1962), *Listy o DAVe* (1975), *Od robotníckej poézie k DAVu* (1976), *Umenie a politiky, politika umenia I.–III.* (1988–1990), *Dobrá deň, človek...* (1983). Osobnosti Valentína Beniaka v publikácii *Trnistá cesta k básnickej sláve* (2001), vzťahu spoločnosti a kultúry v publikácii *Literatúra a politika po slovensky* (2003). Výskum Štefana Druga dopĺňa kultúrna publicistika uchovaná v početných literárnovedných zborníkoch a odbornej tlači.

¹⁷ V deväťdesiatych rokoch sa v hektike postojov a pri ataku na literárnu vedu Štefan Drug jasne vyjadroval k osobnosti L. Novomeského a k DAV-u aj k jeho súvislostiam v spoločenskom, kultúrnom a literárnom prostredí a v spoločenskom živote svojej doby a v povojnových rokoch.

točniť presun od reči dokumentu a faktov k ich beletrizovanému dotvoreniu sústredeného rozprávania o dobe, jej zákutiach¹⁸. Publikáciu *Väzeň vlastných súdruhov* s podtitulom *Z väzenských rokov básnika Novomeského* vydal „zostavovateľ“ zväzku“ s autorským krytím Štefan Drug, hoci práve on si nikdy vo vydaní trojzložkovej publikácie nezalistuje a nevysloví sa k spracovaniu svojho rukopisu: „*Drugov rukopis Väzeň vlastných súdruhov (1990) vznikol v prelomovom období, keď sa v Československu skončila éra politickej totality komunistickej strany a začínalo sa obdobie demokracie. Zmena spoločenského zriadenia priniesla aj zmenu komplexu poznatkov a mnohé dovtedy všeobecne známe osobnosti, udalosti a súvislosti upadli do zabudnutia a stali sa nezrozumiteľné. Z tohto dôvodu je pôvodný text rukopisu doplnený o historické a literárne poznámky, ktorými sa vysvetľujú a spresňujú jednotlivé okolnosti. Keďže od roku 1990 sú dostupné nové historické podklady a pribudli aj nové literárne zhodnotenia Novomeského tvorby, rukopis na niektorých miestach prešiel korekciami podľa najnovších poznatkov.*“¹⁹ Tragický životný príbeh Laca Novomeského zachytáva Štefan Drug od utorka 6. 2. 1951 a ukončuje ho v polovici roku 1970, keď Novomeský ťažko ochorel a už sa nevyliečil, aby osud väzňa vlastných súdruhov ukončila Drugova otázka: „*Je vari jeho údelom stáť pred súdom a odsudzovaním znova a znova?*“²⁰ V sugestívnej, emotívne senzibilne spracovanej dráme jediného človeka v súkolesí politickej a straníckej moci, kde rozum, pravda, realita, pamäť, priatelia strácajú akúkoľvek hodnotu, a to preto, lebo nastupuje bezohľadná manipulácia a premyslené odňatie osobnostnej identity človeku, ktorý pre politickú a kultúrnu realitu rokov, v ktorých sa jeho väznenie stalo skutočnosťou, vykonal viac ako jeho trýznitelia, sa odvíja v chronologickej postupnosti rekonštrukcia Novomeského politického osudu, ktorú prehľbuje a otvára ju do stupňujúceho sa zázemia tragédie vnútornými monológmi protagonistu. Ten sa pokúša porozumieť tomu, čo sa vôkol neho koná, čo s dôslednou krutosťou, rafinovanými útokmi na jeho dôstojnosť a inteligenciu vykonáva tupá sila moci a násilia. Protagonista prechádza nenáhlivým procesom zrádzenia seba samého, jediného, čo si uvedomuje je to, že ostal sám, ale i v tejto

¹⁸ Vo výskume slovenského literárneho romantizmu sa k takému kroku rozhodli s pozoruhodným prínosom Pavol Vongrej, Cyril Kraus a Jozef Hvišč.

¹⁹ DRUG, Štefan: *Väzeň vlastných súdruhov. Z väzenských rokov básnika Novomeského*. Zostavovateľ Ján Gavura. Vedec. red. Zdeněk Doskočil a Ján Gavura. Fintice – Košice, 2015. 226 s. Citované zo zostavovateľovho textu *Z väzenských rokov básnika Novomeského (Predslov)*, s. 6.

²⁰ Ibidem, s. 63.

existenciálne vyhrotenej situácii návratmi v čase, udalostiach a k jednotlivým postavám jeho politickej a žurnalistickej aktivity si overuje správnosť svojich činov, spochybňuje silu a schopnosť svojho odolávania realite. Edičný projekt ponúkol popri Drugovom beletrizovanom oživení údely Laca Novomeského aj jeho historiografického „sprievodcu“ v historiografickej rekonštrukcii udalostí päťdesiatych rokov Zdeňkom Doskočilom *Jak se Ladislav Novomeský stal slovenským buržoazným nacionalistou*²¹ a Ján Gavura do publikácie vložil interpretačný návrat k poézii básnika Novomeského pod názvom *Básnik vo väzení*²². Cenným pandantom širokého dokumentárneho významu k historiografickému výkladu parciálneho úseku zo života Novomeského pod egidou politologického termínu buržoazny nacionalista sa stáva publikácia Jana Mervarta s tézou o výpovednej sile faktu zapojeného do dokumentárneho a verifikovateľného zámeru, ktorý sleduje politické a kultúrno-politické pohyby v šesťdesiatych rokoch. Laco Novomeský bol po roku 1963 ich účastníkom najskôr v role morálneho mementa, ale publikácia dôvodí, že nebol pasívny voči udalostiam, ktoré sa dotýkali obidvoch spisovateľských zväzov. Genézu prepojenia politiky, moci, kultúry aj kultúrnej politiky s aktivitami verifikovateľných postáv detailne rekonštruje publikácia Jana Mervarta *Naděje a iluze s podtitulom Čeští a slovenští spisovatelé v reformním hnutí šedesátých let*²³. Zostavovateľ publikácie zverejnenej pod menom Štefana Druga sa navrátil k užitočnému informačno-kultúrnemu doplnku, je ňou obrazová príloha so vzácnymi materiálmi, ktoré umocňujú každú z častí publikácie venovanej Lacovi Novomeskému, čím naznačil, že všetko so všetkých súvisí, ale i to, že nič nie je zabudnuté, môže byť prekryté časom, a to je relatívna istota, na ktorú nemá zmysel zabúdať.

Literárna história a Vincent Šikula: *Hľadanie rozprávača* (*Prózy Vincenta Šikulu*)

Osobnosť, literárne dielo a recepcia prozaickej tvorby Vincenta Šikulu²⁴ nestála za jeho prítomnosti medzi nami obďaleč pozornosti lite-

²¹ DOSKOČIL, Zdeňk: *Jak se Ladislav Novomeský stal slovenským buržoazným nacionalistou*. In: DRUG, Štefan: *Väzeň vlastných súdruhov*. Op. cit., s. 66–156.

²² GAVURA, Ján: *Básnik vo väzení*. In: *Ibidem*, s. 158–198.

²³ MERVART, Jan: *Naděje a iluze. Čeští a slovenští spisovatelé v reformním hnutí šedesátých let*. Brno: Host, 2010. 376 s.

²⁴ Vincent Šikula (1936–2001).

rárnej kritiky a nie je to inak ani so záujmom literárnej histórie. Pritom ide na časovej osi o krehký až komorný kontakt, Vincent Šikula, napriek neodvolateľnej realite, je medzi nami, hoci mlčanlivý pričinením svojej píšucej dcéry Veroniky Šikulovej²⁵ a naposledy vďaka publikácii Vladimíra Barboríka²⁶ *Hľadanie rozprávača. Prózy Vincenta Šikulu*²⁷. Literárny historik zacielený svoj výskum na autorské jednotlivosti, ktoré sa vzpierajú konvencii, nie raz ide o autorov a o problémy, ktoré postávajú na okraji hlavných línií výkladu dejín slovenskej literatúry, no vždy sú to osobnosti, ktoré svojou stratégiou prekročili dobovú konvenciu písania i myslenia o literatúre a kultúre. Aj žánrový výber napovedá, že Vladimír Barborík sa s konvenciou literárnej vedy dokáže vyrovnáť kompromisom, ktorý sa mení na vklad do autenticity vedenia o tom, čo sa nevráti, ale čo žijeme v národnej kultúre aktívne²⁸. Záujem o prozaickú tvorbu Vincenta Šikulu rozčlenil Barborík do časových blokov, ktoré v literárnej histórii znamenajú výrazný predel v koncepte kultúrnej politiky, v štatúte spisovateľa a v procese prekonávania literárnej konvencie, teda na blok *Šesťdesiate* s ranou prózou o autorskom utváraní svojej prozaickej cesty aj literárnej budúcnosti, čo odkazuje na textoch *S Rozárou, Nebýva na každom vršku hostinec* a *Povetrie*. Blok *Šesťdesiate* uzatvára ambícia byť autentický voči vývinu, literárnej praxi aj autorovi, teda Barborík lustruje hodnotu ohlasov a súvislostí, ktoré sprevádzali Šikulovo etablovanie a presadenie sa v literárnom živote. V druhom bloku *Náčrt celku prozaického diela v dobových súvislostiach* má inú stratégiu, cez prax dobového literárneho života a mechanizmov vôkol literárneho umenia rekonštruuje, vysvetľuje, prostredníctvom textov ilustruje a interpretuje Šikulovu pozíciu v literatúre a literárnom mechanizme sedemdesiatych rokov. Šikulove románové projekty zo sedemdesiatych rokov, diskusia v Slovenských pohľadoch venovaná *Majstrom*, novelistické návraty do vojnových rokov vždy so zámerom

²⁵ Veronika Šikulová (1967), prozaická tvorba *Odtiene* (1997), *Z obloka* (1999), *Mesačná dúha* (2003), *Diera do sveta* (2012), *Medzerový plod* (2014). Autorka prozaických textov pre mladého čitateľa.

²⁶ Vladimír Barborík (1965), publikácie *Pavol Hríz* (2000), *Prozaik Gejza Vámoš* (2006), rozhovory s Vladimírom Petříkom *Hľadanie minulého času* (2009).

²⁷ BARBORÍK, Vladimír: *Hľadanie rozprávača (Prózy Vincenta Šikulu)*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2014. 253 s.

²⁸ Za taký poznávací čin možno označiť literárne a literárnohistorické rozhovory Vladimíra Barboríka s Vladimírom Petříkom zverejnené v publikácii *Hľadanie minulého času*, ktoré vyšli v roku 2009, ale aj časopisecké príspevky venované dejinám literárnej vedy v jej exponovaných častiach, napríklad v dejinách literárnej kritiky.

relativizovať krutosť a tragédiu vôkol človeka sústredení sa na jeho ľudské miesto v jeho vnútri, nech pretŕčalo z morálky, viery, ľudskosti tak, aby sa vo veľkých dejoch politikov nestratila jeho jedinečnosť. V tejto časti sa Barborík odovzdal Šikulovým textom a stáva sa sprievodcom po jeho poetológii, ideách, po invencii popierajúcej pravidlá narácie. Empatia autora publikácie voči Šikulovým textom sa naplňa aktualizovaním a oživovaním jednotlivých jeho častí tak, aby sa mohlo upozorniť na to, čím je Šikula autentický a nezastupiteľný témou, postavou, spôsobom organizovania textu, napätím s genologickými požiadavkami na tradičnú morfológiu textu. Za istých okolností by bolo užitočné pripomenúť, že Vladimír Barborík ponúkol Barboríkovo precízne čítanie vybraných textov Vincenta Šikulu, ktoré užitočne a náučne sleduje v dobovom spoločenskom, kultúrnom, generačnom a literárnom kontexte.

Literatúra

- BARBORÍK, Vladimír: *Hľadanie rozprávača (Prózy Vincenta Šikulu)*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2014.
- DOROVSKÝ, Ivan: *Slované a Evropa*. Brno: Masarykova univerzita, 2000.
- DRUG, Štefan: *Väzeň vlastných súdruhov. Z väzenských rokov básnika Novomeského*. Zost. Ján Gavura. Vedeck. red. Zdeněk Doskočil a Ján Gavura. Fintice – Košice, 2015.
- MERVART, Jan: *Naděje a iluze. Čeští a slovenští spisovatelé v reformním hnutí šedesátých let*. Brno: Host, 2010.
- RIŠKOVÁ, Lenka: *Básnické umenie podľa Bohuslava Tablica*. Bratislava: Ústav slovenskej literatúry SAV, 2014.
- TARANENKOVÁ, Ivana: *Fenoméni Vajanský. Medzi ideálom umenia a ideou národa*. Bratislava: Ústav slovenskej literatúry SAV, 2010.